RIKOSUHRIPÄIVYSTYS
BROTTSOFFERJOUREN

HE 169/2024 vp
19.11.2024

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

**Rikosuhripäivystyksen lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annetun lain 1 ja 24 §:n muuttamisesta**

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää pyynnöstä lausua luonnontuotteita keräävien kolmansien maiden kansalaisten aseman parantamiseen ja työperäisen hyväksikäytön torjumiseen tähtäävästä kausityölain muutoksesta.

Kuten olemme jo aiemmissa aihetta koskevissa lausunnoissamme tuoneet esille, kannatamme kolmansista maista tulevien poimijoiden rekrytoimiseen perustuvan luonnonmarjanpoimintatoiminnan määrittelemistä kausityöksi muun muassa siksi, että työsuhteisuus asettaa selkeämmät minimiehdot esimerkiksi poimijan ansiotasolle ja siirtää työnantajille toimintaan liittyvää riskiä, joka on aiemmin ollut lähes kokonaan poimijoilla.

**Poimijoiden vähimmäisansiot ja majoituksesta perittävät kulut**

Rikosuhripäivystys on viimeksi työ- ja elinkeinoministeriölle hallituksen esityksen luonnosvaiheessa (VN/14933/2024) osoittamassaan lausunnossa esittänyt huolensa siitä, että vaikka kausityölain 19 §:n mukaan ”kausityöntekijältä voidaan periä vuokra, joka ei saa olla kohtuuton verrattuna hänen nettoansioihinsa”, vuokran kohtuullisuuden arviointi nettotuloihin nähden on ollut käytännössä haastavaa, eikä sitä Rikosuhripäivystyksen käsityksen mukaan ole kausityölupaharkinnassa (ulkoministeriön myöntämät kausityöviisumit tai Maahanmuuttoviraston myöntämät kausityötodistukset ja -oleskeluluvat) lähtökohtaisesti arvioitu lainkaan. Käsityksemme mukaan tällaista arviota tehtiin systemaattisesti ensimmäistä kertaa vasta kesällä 2024 Maahanmuuttoviraston toimesta thaimaalaisten luonnonmarjanpoimijoiden työntekijän oleskelulupahakemuksia käsitellessä.

Tässä hallituksen esityksessä (s. 10) todetaan, että Schengen-viisumin (jollainen myös kausityöviisumi on) myöntämisen edellytyksenä on varallisuusvaatimus tai mahdollisuus toimentulon ansaitsemiseen Suomessa, ja että Suomi on 1.1.2024 lähtien nostanut viitemäärää 50 euron minimiansioon ”lentolipun ja majoituskustannusten ansaitsemisen jälkeen maassa oleskelupäivältä”. Vaikka ennen vuodenvaihdetta voimassa ollutta 30 euron (+ matka- ja majoituskulut) viitemäärää ei ymmärtääksemme ainakaan systemaattisesti vaadittu aiempina vuosina myönnettäessä luonnonmarjankerääjille turistiviisumeita, tulkitsemme esityksen maininnan niin, että tätä sovellettaisiin tästedes viisumiharkinnassa (ml. kausityöviisumeita myönnettäessä).

Tällä hetkellä maaseutuelinkeinojen työehtosopimuksen mukainen vähimmäiskuukausipalkka on bruttona 1 652,92 euroa tai 1859,54 euroa sisältäen 12,5 % lomakorvauksen, jolloin nettokuukausiansioksi jäisi 7,9 veroprosentilla ja 7,15 % eläkevakuutusmaksu vähentäen (HE s.18–19) 1579,68

euroa, mikä juuri täyttäisi Schengen-viisumin 50 euron päiväkohtaisen varallisuusvaatimuksen (30/31 pv x 50 €), jos se sisältäisi lennoista ja majoituksesta aiheutuvat kulut. Nettovarallisuusvaatimuksen täyttämiseksi viisuminhakijan tulee kuitenkin lisäksi osoittaa kyky kattaa lennoista ja majoituksesta aiheutuvat kustannukset, jotka ovat esimerkiksi thaimaalaisten marjanpoimijoiden todettu kotimaan elintaso huomioiden niin suuret, että käytännössä hyvin harvoilla voidaan olettaa olevan käytössään säästöjä, jotka kattavat nämä kustannukset. Lisäksi viisuminhakijan tulee hakuvaiheessa voida osoittaa täyttävänsä varallisuusvaatimus ensimmäiseen palkanmaksupäivään saakka.

Näin ollen viisumisäännökset edellyttävät käytännössä useimmiten joko sitä, että poimija ottaa lainaa em. kulut kattaakseen tai vaihtoehtoisesti sitä, että työnantaja maksaa tälle työehtosopimuksen minimiansiota korkeampaa palkkaa taikka kattaa matka- ja majoituskustannukset työsuhde-etuna, ja maksaa lisäksi palkkaennakkoa 50 €/pv ensimmäiseen palkanmaksupäivään saakka. Rikosuhripäivystys esittää huolensa siitä, että tämä saattaa kannustaa erilaisten velkajärjestelmien luomiseen kausityöntekijöiden kotimaissa. Sen lisäksi, että työntekijän velkataakka tunnetusti lisää tämän alttiutta joutua pakkotyön tai muun työperäisen hyväksikäytön uhriksi, on olemassa riski, että velanantajatahot alkavat veloittaa kausityöntekijöiltä kynnysrahaan rinnastettavia laittomia rekrytointimaksuja. Kynnysrahojen perimisestä on jo aiemmin ollut runsaasti viitteitä paitsi luonnonmarjanpoimijoiden myös EU:n ulkopuolelta tulevien maatalouden kausityöntekijöiden kohdalla.

Esitämme myös huolemme siitä, miten työsuhteen koeaikapurun mahdollisuus suhteutuu varallisuusvaatimukseen. RIKUun on vuosittain yhteydessä useita kausityöntekijöitä, joiden työsuhde on purettu koeajalla, ja jotka ovat Suomessa varattomana ja heidän paluulippunsa kotimaahan on vasta useiden viikkojen päästä eivätkä ne ole muutoskelpoisia. Tällaisissa tilanteissa työntekijän välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon takaamisesta aiheutuvista kustannuksista vastaa oleskelupaikkakunnan sosiaalitoimi sosiaalihuoltolain 12 §:n mukaisesti. Myöskään työsopimus ei täten takaa varallisuusvaatimuksen täyttymistä, sillä koeaikapurun mahdollisuuden vuoksi työsopimuksessa sovitut ansiot voivat jäädä toteutumatta.

HE:n sivuilla 30–31 todetaan, että majoituskustannusten kohtuullisesta tasosta sekä majoituksen terveellisyydestä ja turvallisuudesta ei ole mahdollisuutta säätää kiireellisessä hankkeessa, mutta siihen voidaan palata tulevissa hankkeissa. Rikosuhripäivystys ymmärtää tarpeen saattaa ehdotetut muutokset voimaan ajoissa, mutta pitää samalla tärkeänä, että lupaharkintaa tekeville viranomaisille annettaisiin mahdollisimman pian nykyistä selkeämpää ja yhteneväistä ohjeistusta esimerkiksi vuokran kohtuullisuuden arviointiin.

Aiemmin mainitsemiemme seikkojen lisäksi pidämme hyvin mahdollisena, että tällaisen ohjeistuksen puuttuessa eri lupaviranomaiset (Maahanmuuttovirasto kausityötodistusten ja -oleskelulupien osalta sekä ulkoministeriö kausityöviisumien osalta) soveltavat harkinnassaan erilaisia kriteereitä, mikä asettaa eri kausityölain alaisten lupien hakijat eriarvoiseen asemaan.

Kuten olemme tuoneet esille aiemmissa lausunnoissamme, ovat sekä luonnonmarjanpoiminnassa että maatalouden kausitöissä hyväksikäytetyistä asiakkaistamme useat kertoneet harhaanjohtamisesta majoituskulujen osalta sekä ylisuuren vuokran perimisestä majoituksen tasoon ja majoittujamäärään nähden. Majoituksesta perityt kustannukset ovatkin useassa tapauksessa näyttäytyneet keinona kiertää TES:n vähimmäisansiovaatimuksia. Mikäli asiaa ei voida tehokkaasti huomioida lupaprosessissa, heikentää se siis huomattavasti työperäisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyä nyt ehdotetusta muutoksesta huolimatta.

**Muissa EU- tai ETA-maissa asuvat kolmansien maiden kansalaiset**

Rikosuhripäivystykseen on aiempina kesinä ottanut yhteyttä toisessa EU-maassa asuvia ja sieltä Suomeen luonnonmarjanpoimintaan rekrytoituja kolmannen maan kansalaisia, jotka ovat kertoneet vastaavasta harhaanjohtamisesta ja hyväksikäytöstä kuin julkisuudessa olleissa thaimaalaisia koskevissa tapauksissa. Vaikka heillä onkin ollut oleskeluoikeus toisessa EU-maassa, on ollut havaittavissa, että heillä on EU-kansalaisia keskimääräisesti heikompi käsitys oikeuksistaan sekä suurempi kynnys hakea apua ja käyttää olemassa olevia oikeusturvakeinoja.

Tämä käsitteillä oleva asetusmuutos ei vaikuttaisi heidän asemaansa, sillä toisessa EU- tai ETA-maassa asuva kolmannen maan kansalainen ei voi hakea kausityölupaa toisin kuin EU- ja ETA-maiden ulkopuolella asuva. He joutuvat siis asetusmuutoksen jälkeenkin hakemaan työsuhteiseen marjanpoimintatyöhön työntekijän oleskelulupaa tai vaihtoehtoisesti poimimaan marjoja itsenäisesti marjalain puitteissa, mikä marjalaissa todettujen puutteiden vuoksi tuo heille edelleen heikon suojan hyväksikäytöltä. Muun muassa tämän ryhmän oikeusturvan parantamiseksi Rikosuhripäivystys pitääkin tärkeänä, että marjalain todettujen muutostarpeiden toteuttaminen aloitetaan mahdollisimman pian.

**Muut huomiot**

Rikosuhripäivystys haluaa lopuksi muistuttaa, että vaikka käsiteltävänä oleva asetus selkeyttää luonnonmarjanpoimijoiden oikeusasemaa ja mahdollistaa tehokkaamman hyväksikäytön ehkäisyn, ei työsuhteisuus kuitenkaan poista hyväksikäyttöriskiä. Vuosittain Rikosuhripäivystykseen on yhteydessä kymmeniä ulkomaalaisia maa- ja metsätalouden kausityöntekijöitä, jotka kertovat työperäiseen hyväksikäyttöön ja jopa ihmiskauppaan viittaavista olosuhteista työssään Suomessa. Lyhyen ajan Suomessa oleskelevat ulkomaalaiset kausityöntekijät ovat usein tietämättömiä sekä oikeuksistaan että avunsaantimahdollisuuksistaan ja käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista. Viranomaisille on näin ollen turvattava tarvittavat valvonta- ja tiedotusresurssit. Samalla on varmistettava, että kausityöntekijöillä on saatavilla matalan kynnyksen neuvonta- ja auttamispalveluita, joihin he voivat ottaa tarvittaessa yhteyttä esimerkiksi eri kielillä ja käytössään olevia viestintäkanavia käyttäen.

**Helsingissä 19.11.2024**



Pia Marttila
Koordinoiva erityisasiantuntija
Ihmiskaupan uhrien auttamistyö
Rikosuhripäivystys